

Izrael és az átalakuló világrend kihívása

Grünhut Zoltán

„A világ legtöbb országa elégedetlen a jelenlegi nemzetközi renddel. Az általános törekvés és vágy a béke, a haladás és a testvériség megteremtésére esélytelen, mivel a folyamatos háborúk, tömegmészárlások, a tömeges szegénység és a társadalmi, gazdasági, valamint politikai krízisek továbbra is sértik a nemzetek jogait és szuverenitását, helyrehozhatatlan károkat okozva szerte a világban. [...]

Szeretném tisztelt figyelmüket a következő kérdésekre felhívni: Kik raboltak el több tízmillió embert Afrikából, és a világ más részeiből, a rabszolgaság sötét korszakában, a materialista kapzsiság áldozataivá téve őket? Kik vetették ki a kolonizáció hálóját négy évszázadra a világra? Kik szálltak meg földeket, s rabolták ki más nemzetek erőforrásait, pusztították tehetségeiket, idegenítették el nemzetek nyelvét, kultúráját és identitását? Kik robbantották ki az első és második világháborút, amelyek hetvenmillió halottat, illetve több millió sebesültet és otthontalant hagytak maguk után? [...] Kik sújtották a palesztin népet és a régió országait megtévesztés és képmutatás által a cionisták hatvan éve tartó háborújával, hajléktalansággal, terrorral és tömegmészárlással? Kik hoztak létre és támogatottak katonai diktatúrákat, valamint totalitárius rezsimeket Ázsia-, Afrika- és Latin-Amerika-szerte? Kik használták az atombombát védtelen emberek ellen, illetve halmoztak fel több ezer robbanófejet arzenáljukban? [...] Kik használták a rejtélyes szeptember 11-i incidenst ürügyként Afganisztán és Irak megtámadására – megölve, megsebesítve és elűldözve milliókat e két országban – azzal a végső céllal, hogy uralmuk alá vonják a Közel-Keletet és annak olajtartalékait? Kik törölték el a Bretton Woods-i rendszert, s nyomtattak sokmilliárdnyi dollárt arany- vagy egyenértékű pénzfedezet nélkül? [...] Mely kormányok készek bármikor bombák ezreit más országokra zúdítani, de mérlegelnek és haboznak egy falat ételt segélyként az éhínség sújtotta Szomáliába, vagy a világ más részébe küldeni? [...]

Van-e valós tudása és képessége ezen arrogáns erőeknek a világ működtetésére, irányításra, elfogadható-e az, hogy ők magukat a szabadság, a demokrácia és az emberi jogok kizárólagos védelmezőinek nevezik, miközben katonai támadásokat intéznek és megszállnak más országokat? Némely európai államban a holokausztot ürügyként használva még hat évtized után is váltságdíjat fizetnek a cionistáknak. Nem volna-e éppúgy kötelessége a rabszolga-tulajdonosoknak és a koloniális hatalmaknak, hogy jóvátételt fizet-

senek az érintett nemzeteknek? Ha a károk és veszteségek a rabszolgotartás idejéről valóban kompenzálásra kerülnének, mi történne a manipulátorokkal és a színpalak mögötti politikai erőkkel az Egyesült Államokban és Európában? Maradna-e szakadék Észak és Dél között? [...]

Az elnyomott nemzeteknek nincs reményük, hogy visszaállítsák vagy megvédjék legitím jogukat ezen erők ellenében. Ezen erők saját haladásukat és virágzásukat mások szegénységén, megalázásán és elpusztításán keresztül próbálják megvalósítani. Felsőbbrendűnek tekintik magukat, különleges előjogokat és engedményeket élvezve.”¹

Az idézet Mahmúd Ahmadinezsád iráni elnöktől, az ENSZ Közgyűlése előtt 2011 szeptemberében elmondott, a világ – főként annak fejlődő státuszú – országait a fennálló nemzetközi rend megreformálására buzdító felszólalásából származik. De mondhatta volna más is e szavakat, nem véletlen, hogy a beszéd gépelt változata több nyelven, jobb- és baloldali beállítottságú, blog-jellegű, illetve fél-, és áltudományos írásokat közlő, mozgalmi karakterű közösségi portálokon egyaránt olvasható. Kézenfekvő lenne feltenni a kérdést, miért, de valójában evidens a válasz: a fenti érveléssel milliók azonosulni tudnak, nemcsak a modernizálódó országokban, hanem a fejlett világban is, mivel az antikolonializmus, az antiimperializmus, a globalizáció- és fegyverkezésselenség, továbbá az elmaradott, elszegényedett, elnyomott nemzetek és közösségek támogatása, a világbéke pártolása, a természeti környezet abszolútizált védelme, s a materialista gondolkodás hátrébe szorítása mind-mind meghatározó eszméi napjainknak. E komplex szellemiség egyik közös jelszavaként pedig az Amerika-ellenesség tűnik fel, az Egyesült Államok elutasítása ugyanakkor magában foglalja a fennálló világrend kritizálását is, hiszen a jelen, egyetlen szuper-, s néhány nagy-, illetve középhatalom – kiegyenlített, konfliktusos – relációjára épülő nemzetközi konstelláció nem fenntartható, ha Washington geopolitikája, geogazdasága és geostratégiája döntően átformálódik, akár saját indíttatásból, akár külső kényszer hatására izolációs tendenciába fordul. Az Egyesült Államok dominanciája nélkül, függetlenül attól, hogy az politikai, gazdasági, esetleg (a legvalószínűtlenebb) katonai kontextusban realizálódik, a fennálló világrend szétesik.

Jelen dolgozatnak nem célja, hogy e létező és zajló, avagy csupán eltűzött és alapítatlanul felerősített folyamatot a maga komplexitásában megvizsgálja, illetve távlati következtetéseket levonva értékelje. Talán nem is lehetséges objektíven megítélni, hogy a nemzetközi rend valóban mélyreható átalakulás küszöbéhez érkezett-e, hiszen a milliányi összefüggés így is, úgy is magyarázható, ugyanazt az eseményt, adatot, tendenciát néha pro-, másszor kontraérvként használják a különböző igazoláskí-

¹ Address by H.E. Dr. Mahmoud Ahmadinejad President of the Islamic Republic of Iran Before the 66th Session of the United Nations General Assembly, New York, 2011. (A szerző fordítása)

sérletekben. A globalizáció hatásai, valamint az 1990-es évektől felgyorsuló hatalmi polarizálódás miatt a téma aktualitása mégis jogos, hiszen a világ rohamos mozgásban van úgy gazdasági, mind politikai és társadalmi-kulturális értelemben. A feltörekvő országok első vonalában csupa olyan országot találunk (Kína, India, Oroszország, Brazília), amelyek a válság közepette is töretlenül fejlődni tudnak, hatalmas összegeket szívnak fel a pénzüpiacról, miközben gyarapodik a tartalékuk, s egyre több tőkét helyeznek ki. E gazdasági növekedés politikai felértékelődéssel jár együtt, ráadásul az érintett államok mindegyike – megalapozottan – aspirál is befolyási övezetét meghaladó hatalmi státuszra, a nemzetközi rendszeren, szervezeteken belüli nagyobb szerepvállalásra. A nevezett országok ugyanakkor legalább annyira riválisai, mint partnerei egymásnak, a kölcsönösen kihasználható együttműködéseiket beárnyékolják stratégiai súlyú bizalmatlanságok, így óvatosak a fennálló status quo bármiféle ártrendezése tekintetében.

A feltörekvők második vonala gazdasági, katonai, s politikai potenciáljukat tekintve kiegyenlített államokat tömörít, ráadásul a köztük meglévő feszültségek még a fenti kvartett belső ellentéteinél is mélyebbek. A muszlim világ vezetése az iszlamizmus eltérő radikalizmusú árnyalatainak kormányzati térnyerése ellenére sem stabilizálódik, Törökország, Irán, Szaúd-Arábia és Egyiptom miközben közelednek, távolodnak is, a kooperáció korlátai nem mérséklődnek. Dél-Afrika sem képes kontinentális csúcsherepét tartós politikai tökévé kovácsolni, a földrész többi országának ugyan csökkenő, de továbbra is tényszerű elmaradottsága miatt kénytelen Ázsiával, Latin-Amerikával és Európával összefonódni, s fejlődését leginkább e kapcsolatokra alapozni. Indonézia a kedvező adottságai ellenére nem tud jelentősebb előrelépést tenni a regionális hatalmi státusz érdekében, főként a kínai térnyerés miatt. Argentína hasonló cipőben jár Brazília, Mexikó az Egyesült Államok, míg Kazahsztán pedig Oroszország árnyékában. Az éves GDP alapján második leggazdagabb afrikai állam, Nigéria saját stabilitását sem képes tartós módon megteremtteni, így befolyási övezete végképp gyenge, Pakisztán pedig hiába atomhatalom, erős hadsereggel, India, Irán, Kína, illetve az Afganisztánban jelen lévő Egyesült Államok szorításában szűkös mozgástere marad.

Kialakulhat-e ezen feltörekvő országok között olyan szilárd egyetértés és kölcsönös akarat, amely a fenti idézetben ösztönzött, legfőképpen a Nyugat gazdasági, politikai, illetve kapcsolódó döntéshozatali túlsúlyának megbénítására koncentrált változásokat elősegítheti? Lehet-e a feltörekvő országok gazdasági növekedése és nemzetközi befolyásszerzése olyan gyors, egyúttal az általános modernizáció dacára belső társadalmi-politikai fejlődésük annyira lassú, hogy a fennálló világrend szétverését és párhuzamos, idővel kizárólagossá váló intézményi keretek kialakítását előnyben részesítsék a működő struktúrákban való mélyebb, felelősségteljes szerepet bizto-

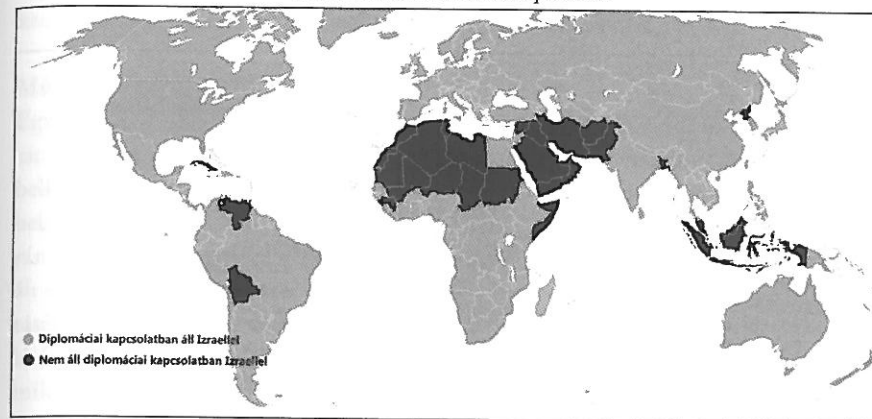
sító integráció pragmatizmusával szemben? E kérdések megválaszolása messzire vinne a jelen tanulmány gerincét adó témától, nevezetesen azon aspektus bemutatásától, hogy a feltörekvő világ országainak döntő többsége egy ponton működő konszenzusra képes jutni: politikai értelemben konzekvens anticionisták, illetve pro-palesztinok. Márpedig ez azt jelenti Izrael számára, hogy függetlenül a fennálló világrend átalakítása érdekében tett erőfeszítések sikerétől vagy kudarcától, nemcsak potenciális kihívások következhetnek a feltörekvő nemzetek térnyeréséből, hanem nagyon is reális, aktuális problémák.

Izrael külkapcsolati stratégiája

Noha általános érv, miszerint a palesztinokkal való tartós megbékélés folyamatos kitolódása miatt Izrael egyre inkább elszigetelődik, külpolitikai-diplomáciai mozgástere gyorsuló ütemben szűkül, valójában a zsidó államnak évtizedek óta küzdenie kell e kihívással, gondoljunk csak az ENSZ Közgyűlés 1975. november 10-én hozott 3379-es számú határozatára, amellyel a testület 72–35 arányú többség, s 32 tartózkodás mellett elítélte a cionizmust, mint „a rasszizmus és a faji diszkrimináció” egyik formáját. Akkoriban Izraelnek alig több mint ötven országgal volt kétoldali diplomáciai kapcsolata, ma százötvenet is meghaladja a bilaterális szerződések száma. Az 1967-es ún. hatnapos háború miatt a szocialista tömb valamennyi állama (kivéve Romániát), az 1973. októberi hadakozást követően pedig az afrikai és ázsiai nemzetek többsége megszakította együttműködését Izraellel. Napjainkban nincs olyan európai ország (Koszovót leszámítva), amellyel a zsidó államnak ne lenne diplomáciai kapcsolata, s az afrikai, illetve az ázsiai kontinensen is újjáélednek, sőt bővülnek a jeruzsálemi Külügyminisztérium partnerségei. 2012 áprilisában száz kirendeltséget (nagykövetséget, konzulátust, s egyéb státuszú delegátust) működtetett Izrael a világban, s Avigdor Liberman külügyi tárcavezető augusztus folyamán megerősítette a Tiranában, Albánia fővárosában megnyíló 101. külhoni misszió létrehozásáról szóló szerződés aláírását is. 2012-ben négy új kirendeltséget állított fel a zsidó állam, az imént említett mellett a Kongói Köztársaságban nagykövetséget, Oroszországban és Kínában pedig konzulátust. Lényegesen könnyebb tehát azon államokat felsorolni, amelyek nem hajlandóak diplomáciai viszonyt létesíteni Izraellel: Latin-Amerikában három szocialista rezsim (Kuba, Venezuela és Bolívia), Afrikában egy tucat muszlim ország (köztük Marokkó és Tunézia, amelyek 2000-ben egyoldalúan felmondták az együttműködést), míg Ázsiában az iszlám népességű államok és Észak-Korea. A Freedom House (2012) értékelése szerint a kérdéses országok közül egy sem tekinthető szabadnak és demokratikusnak. Mindezek alapján okkal mondhatjuk, hogy függetlenedése óta Izrael soha nem rendelkezett olyan széles külkapcsolati hálózattal, mint jelenleg, s bár a nemzetközi közösség viszonyulása nem egyöntetűen pozitív, sőt, a zsidó álla-

mot ért kritikaözön ma is szokványos jelenség, minek tükrében multilaterális szintű beágyazódásról nem beszélhetünk, ennek ellenére a kétoldali partnerségek folyamatosan fejlődnek, kedvező lehetőségeket kínálnak. E külpolitika eredményessége azonban rendkívüli energiákat, nagyfokú rugalmasságot és szervezethezert követel.

1. ábra: Izrael Állam külkapcsolatai

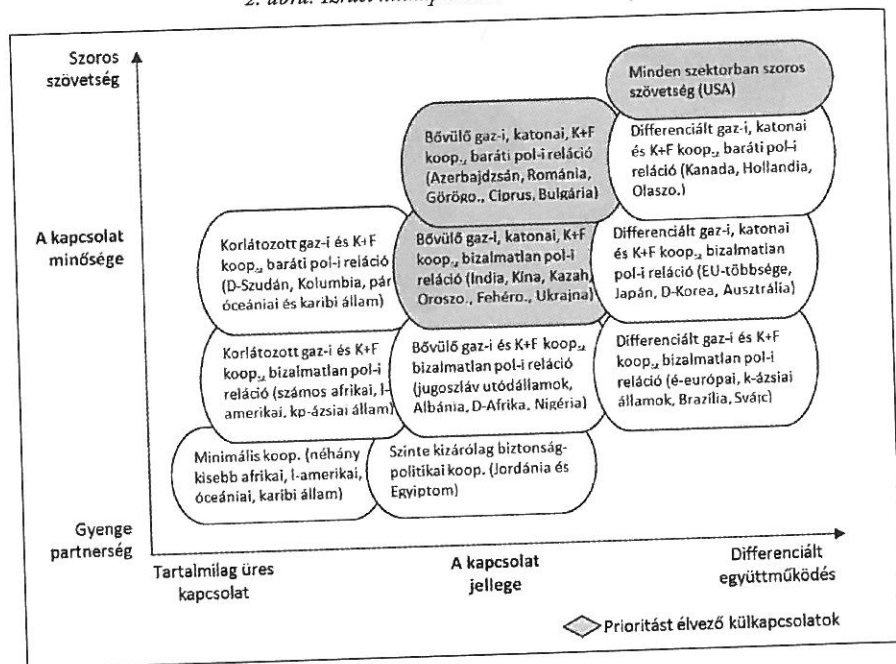

Forrás: A szerző szerkesztése

A nemzetközi erőviszonyok mozgásához Izrael komplex stratégiával igyekszik adaptálódni. Egyfelől megkérdőjelezhetetlen prioritást élveznek a legfőbb szövetségeseihez, tehát az Egyesült Államokhoz fűződő kapcsolatok, amelyek koordinálása főként a kormányfőhöz, illetve katonai kérdések esetén a védelmi tárcavezetőhöz tartozik. Másodsorban a közel-keleti konfliktus vitatott megítélése okán kvázi depolitizálódott, jórészt gazdasági, kereskedelmi, technológiai, tudományos és katonai tárgykörű, igen gyors ütemben fejlődő együttműködések igyekszik kialakítani Izrael a feltörekvő hatalmak „elitjével”, így Kínával, Indiával és Oroszországgal. A globális tér legerősebb szereplőin túl, harmadrészt, beszélünk kell a különböző fontosságú partnerállamokkal fenntartott kapcsolatokról, amelyek egyazon időben lehetnek – főként gazdasági, tudományos és innovációs szempontból nézve – eredményesek, illetve – főként diplomáciai okok miatt – feszültségterhesek. Ezen országok között vannak, amelyek elsősorban aktuális geopolitikai tényezők alapján kiemelt figyelmet érdemelnek Izrael részéről, s e preferálás látványos, deklarált formában is tetten olt, míg másik államok esetében jellemzőbb a kooperációs keretek csendes, de tudatos bővítése. Biztonságpolitikai jelentőségük okán speciális státusszal bírnak Izrael külkapcsolati struktúrájában az ellenséges regionális közegben részleges, békeszerző-

déssel szentesített együttműködésre hajlandó országok, tehát Egyiptom és Jordánia. Végül pedig megemlítendő azon államok csoportja, amelyek bár diplomáciai viszonyban állnak Izraellel, a partnerségek mégis nehezen kihasználhatóak, kevés gyakorlati produktummal járnak. Természetesen a jeruzsálemi kormánzatnak elemi érdeke, hogy ez utóbbi blokkhoz a lehető legkevesebb ország tartozzon.

2. ábra: Izrael külkapcsolatainak struktúrája

Forrás: A szerző szerkesztése

A fenti ábra egyfajta aktuális pillanatképet vázol, s bár hetente-havonta nem lehetne kimutatni ártrendeződést, egy évtizeddel, de talán már öt esztendővel ezelőtre visszatekintve is mások lennének egyes kategóriákban a kiemelt példák. Ez a következő aspektusokkal magyarázható: Izrael a részleges elszigeteltsége okán folyamatosan keresi a stratégiai partnereket, s mivel regionális környezetében erre kevés esélye van, tehát a lakosság aktív bevonásával, organikus jelleggel fejleszthető és egyben önfejlesztő szomszédsági kapcsolatok kizártak, így távolabb fekvő államokkal kell tudatosan előkészített, állandó intenzitásban tartott együttműködésekre lépni, amelyek alapvetően kötődnek a kormányzat diplomáciai erőfeszítéseire, hiszen a földrajzi in-

tegráló tényezők hiányoznak. Emiatt azonban a politikai szegmensnek örökön fajsúlyos szerepe van, tehát az érintett felek közötti bármiféle bizalmatlanság, nézeteltérés, avagy csupán passzivitásból következő távolságnövekedés a partnerség gyors gyengülését hozhatja, különösen, ha a gazdasági, katonai, tudományos, stb. kooperációk beágyazódása nem is történt meg teljességgel. Izraelnek tisztában kell lennie azzal, külkapcsolatai bővülése, avagy szűkülése elsősorban geopolitikai folyamatokhoz illeszkedik, mely gyors reakció- és hatékony adaptációs készséget igényel.

Működésben az izraeli külpolitika

Egy összetett példával illusztrálva mindezt, egyúttal sugallva a fenti ábra aktualitását, érdemes áttekinteni, miként reagált a jeruzsálemi kormányzat, amikor a térségbeli egyik legstabilabbnak vélt partnere, Törökország – regionális hatalmi ambíciói és belső iszlamizálódása miatt – 2008–2009-től egyre szembevetőbb módon, 2010 nyarán pedig teljesen nyíltan felrúgta eladdig biztatóan eredményes és kellően differenciált együttműködését a zsidó állammal (Inbar, 2011).² Izrael, hangsúlyozva szuverenitását és önvédelemhez való jogát, konszolidációt, valamint a kapcsolatok normalizálását ajánlotta a török fél számára, de párhuzamosan keresni kezdte az opcióit annak, miként lehetne az ankarai kormányzat hatalmi törekvéseit aggodalommal figyelő államokat összefogni. Ma, alig három évvel a kérdéses események után Izrael kiemelt stratégiai partnereként tekint a Törökországgal hagyományosan feszült viszonyban lévő Ciprusra és Görögországra, valamint a tágan értelmezett régióban továbbá Romániára, Bulgáriára és Azerbajdzsánra, mely országok mindegyikével fejlődnek diplomáciai, gazdasági, K+F-típusú, sőt katonai kapcsolatai egyaránt.

A Ciprusral és Görögországgal kialakított együttműködések alig pár hónap alatt rendkívül szerteágazóvá és igen szorossá váltak, úgy a török fenyegetés ellensúlyozása, mind a két európai uniós tagállam gazdasági-pénzügyi krízishelyzete okán. A partnerség mélyítéséhez kiváló alapként szolgál, hogy a Földközi-tenger keleti medencéjében hatalmas földgázmezőket fedeztek fel, melyek kiaknázása nemcsak az érintett országok szükségleteit fedezheti hosszú évekre, de jelentős exportbevételeket is hozhat. Egyes amerikai becslések szerint csupán az izraeli tengeri talapzathoz tartozó, előrehaladott módon feltérképezett forrásokban háromszor annyi földgáz tartalék található, mint a brit mezőkön összesen, miközben a teljes készlet elegendő lenne a világ egyéves fogyasztásának fedezésére (Gismatullin, 2012). A kitermelés legkorábban az izraeli partszakaszon indulhat el, mivel egy amerikai beruházó (Noble Energy Inc.) közreműködésével itt kezdődtek először feltárások, ugyanakkor öt-hat esztendő múl-

² 2013 márciusában, Barack Obama amerikai elnök jeruzsálemi látogatását követően ugyan enyhülési periódus kezdődött Izrael és Törökország relációjában, mindez azonban nem változtat jelen bekezdés szemléletességén.

va már a ciprusi készletek felszínre hozatala is teljes kapacitással működhet (Kanter, 2012). A két ország eladdig szeretné legalább részlegesen kiépíteni egy komplex vezeték-hálózat főbb vonalait, amelyeken keresztül értékesíthetővé válik majd a cseppfolyósított földgáz Európa és Ázsia piacain (Leigh, 2012). Nemcsak e beruházásban, de a ciprusi tartalékok feltárásában, illetve azok katonai védelmében is aktív szerepet szánnak a felek Görögország számára, sőt a három állam – egy Tel-Avivban aláírt memorandummal – közös áramexport-folyósó (tengerfenéken haladó 2000 MW-os vezetékhálózat) kialakításáról is megállapodott, amihez az Európai Unió pénzügyi támogatást ígért, főként az energia- és gázimport diverzifikációja végett (Gilson, 2012).

Kulcskérdés persze a kelet-mediterrán térség stabilitása, illetve a gázmezők sértettségének biztosítása, melyhez görög–izraeli katonai szövetségre lesz szükség (amerikai fedezettel) elsősorban a török nyomás ellensúlyozása okán. Mindez azonban a NATO regionális pillérjeit fenyegeti, hiszen Görögország és Törökország egyaránt tagja a tömbnek, az Egyesült Államok számára pedig prioritás az integráció fenntartása, konszolidált működtetése. Washington ennek jegyében számos erőfeszítést tett a jeruzsálemi és az ankarai kormányzat összebékítésére, ugyanakkor a sorozatos kudarcok, valamint Törökország hatalmi ambíciói miatt hajlandó támogatni a görög–izraeli együttműködést is (részint a térségbeli amerikai pozíciók megőrzése érdekében). Ezért hívta meg a washingtoni katonai vezetés közös hadgyakorlatra 2012. március 26. és április 5. között Izraelt és Görögországot, s ezért adta áldását a feleknek további műveletek végrehajtására, esetenként igen közel a török, avagy az észak-ciprusi partokhoz, légtérhez (Ravid, 2012).

A katonai kooperáció közben ösztönzi a hírszerzési, terror- és kémelhárítási, nemzetbiztonsági jellegű együttműködések is, amelyek eredményeként izraeli érdekeltségek elleni támadásra készülő iszlamista sejtet fedeztek fel Cipruson (Williams, 2012). Nem kétséges, a kicsiny szigetországnak van a legnagyobb szüksége jelen helyzetben támogatásra partnereitől, egyfelől mert az északi részt megszállva tartó török erők közelsége állandó, mostanság talán még inkább nyomasztó fenyegetéssel jár, másrészt az ankarai kormányzat – határozott politikai kijelentéseken túl – hadihajók kivezénylésével is nyomatékosan adott elkötelezettségének, miszerint az észak-ciprusiakat, illetve gazdasági érdekeit kész megvédeni (Ghosh, 2012). A növekvő feszültség ellenére Nicosiából és Jeruzsálemből is visszautasították azon török hírek megalapozottságát, miszerint 20 ezer izraeli katona és egyéb biztonsági alkalmazott Ciprusra telepítését fontolgatják a felek, úgy a szigetre költöző – állítólagosan a gázkitermelésben majdan részt vevő – 30 ezer izraeli technológus és családjaik védelme, mind az ország stabilitása végett (Golan, 2012).

A zsidó állam, Görögország, illetve Ciprus relációjában más szektorok is gyors fejlődést mutatnak: az agrárágazatban közös projektek indultak a vízgazdaságos módsze-

rek kialakítása, a szennyvíz újrahasznosítás bővítése, valamint a környezetkímélő, de ugyanakkor természetlag-növelő beavatkozások gyarapítása érdekében, elsősorban izraeli technológiák adaptálása révén (Syngros, 2012). A turisztikai szektorban hasonló intenzitású együttműködés tapasztalható, a Görögországba és Ciprusra utazó izraeliek száma megsokszorozódott, 200–250%-os növekedést rögzítettek 2010-hez képest (Puder, 2011). S persze nem mellékesen fontos szólni a diplomáciai szintű kooperációról is, amelyek nemcsak az állami tisztségviselők – eddig nem jellemző – találkozásaiiban merülnek ki, de nemzetközi szinten is eredményekkel járnak. Az amerikai Kongresszusban például közös zsidó–görög érdekcsoport alakult Gus Bilirakis floridai republikánus képviselő vezetésével (Pecquet, 2012), míg az Európai Unió szervezeteiben pedig az athéni és a nicosiai megbízottak hangsúllyal reprezentálják az izraeli álláspontot (főként Törökország, valamint a palesztin unilateralizmus vonatkozásában).

Utóbbi aspektusból nézve fontos partner Izrael számára Románia és Bulgária is, amelyekkel noha kisebb intenzitású a zsidó állam együttműködése, bízható módon halad előre. A bukaresti kormányzattal 2011 novemberében, a szófiai kabinettel 2011 júliusában és 2012 szeptemberében folytatott közös testületi ülést a jeruzsálemi politikai vezetés, megannyi államközi szerződést aláírva úgy nemzetbiztonsági, mind kereskedelmi, információs és kommunikációs, tudománytechnológiai, egészség- és gyógyszeripari, oktatási és kulturális, valamint turisztikai szakterületeken (Keinon, 2011; Sofia Globe, 2012). Romániával továbbá szerteágazó katonai együttműködést ápol Izrael, mely a fegyverexporton túl, hadgyakorlatokra, közös stratégiaalkotásra, hírszerzési értékelésre, s terrorelhárításra is kiterjed (Asbarez, 2010). A Burgaszban elkövetett, öt izraeli és egy bolgár áldozattal járó tavaly júliusi terrormerénylet tükrében az együttműködés ilyen jellegű fejlesztése, mélyítése Bulgáriával is elengedhetetlen, melyet a felek szeptemberi tanácskozásuk alkalmával aláhúznak (Israeli MFA Statement, 2012).

Nem annyira a török ambíciók kontrollálása, mintsem az Iráni Iszlám Köztársaság nyomás alá helyezése szempontjából kulcsjelentőségű az izraeli–azeri partnerség, amelynek katonai-biztonsági vetülete lényegesen előrehaladottabb szinten áll, mint a fejlődőben lévő gazdasági-kereskedelmi vonal (Abilov, 2009; Greenwood, 2012). A bakui kormányzat 2012 februárjában 1,6 milliárd dollár értékű fegyvervásárlási szerződést kötött a zsidó állammal, főként radarokat, légelhárítási technológiákat és rakétákat, valamint pilótanélküli robotrepülőgépeket szerepeltetve a csomagban (Teibel, 2012). Meg nem erősített amerikai források szerint Izrael egész reptéri infrastruktúrák felújítását és modernizálását is vállalta, minek fejében légierije használhatja majd ezen azeri támaszpontokat (Tobin, 2012a). A beruházások összességében hathatósan segítik a kaukázusi állam katonai felkészültségét, kimondva kimondatlanul azonban szolgálják a zsidó állam csapásmérési potenciálját is Irán ellenében. A fejlesztések megvalósításán, az eszközök telepítésén túl izraeli stratégiák közreműködnek

Azerbajdzsán védelmi képességeinek gyakorlati megtervezésében, területi és szervezeti optimalizálásában, valamint a terrroelhárítás kapacitásainak bővítésében (Frenkel, 2012). Utóbbiak eredményeként az azeri hatóságok iráni terrorsejtet fedeztek fel az országban, összesen 22 főt őrizetbe véve, akik izraeli célpontokat akartak megtámadni.

Izrael és a feltörekvő „elitmezőny”

Szintén prioritással viseltet a jeruzsálemi kormányzat azon, a globális erőviszonyok terén egyre markánsabb szerepet kiharcoló feltörekvő hatalmak, elsősorban Kína, India és Oroszország irányában, amelyek bár vitathatatlan pro-palesztin politikát folytatnak a nemzetközi fórumokon, ennek ellenére hajlandóak, sőt kezdeményező magatartást tanúsítanak az Izraellel való szélesebb együttműködési keretek megteremtése vonatkozásában. Természetesen a kétoldalú kapcsolatoknak főként a gazdasági, kereskedelmi, K+F-típusú és katonai vonulatai fejlesztethetők, minek okán a zsidó állam számára fontos, hogy a politikai nézeteltérések bizonyos szintű feszültségfaktorokat ne lépjenek túl, s ezáltal ne veszélyeztessék a kibontakozó, kölcsönös előnyöket biztosító kooperációkat. Közép- és hosszútávon mégis arra kell készülnie az izraeli vezetésnek, amennyiben a palesztinokkal folytatott béketárgyalások elhúzódna, úgy a nevezett feltörekvő országok fokozottabb közreműködést követelhetnek maguknak a rendezés során, egyfelől nemzetközi státuszuk erősítése, másrészt az arab/muszlim világgal meglévő kapcsolataik stabilizálása végett. Oroszország az ún. Négyek (a közel-keleti megbékélést elősegíteni hivatott, az orosz és az amerikai külügyminiszter mellett, az Európai Unió külügyi főképviseletjéről, valamint az ENSZ főtitkártól tömörítő informális szerv) tagjaként már most is korlátozott befolyással rendelkezik a konfliktus vitatott kérdéseinek tisztázására, s bár Kína és India egyelőre tartózkodó politikát követnek az el nem kötelezett (antiimperialista, be nem avatkozást favorizáló) szellemiség jegyében, mindez megfordulhat, különösen akkor, ha az egyoldalú palesztin diplomáciai törekvések miatt (melyekről még lesz szó) internacionalizálódni kezd a rendezési procedúra.

Kína

Áttérve a bilaterális relációkra, először is górcső alá véve a kínai–izraeli kapcsolatokat azt mondhatjuk, az 1992-es hivatalos kapcsolatfelvétel óta alapvetően kiteljesedett és igen tartalmassá vált a partnerség³: a felek közötti éves kereskedelem 2010-ben elér-

³ Noha Izrael már 1950-ben elismerte a Kínai Népköztársaságot, ennek ellenére a kommunista hatalom az észak-afrikai–közel-keleti térségben legutolsóként a zsidó állammal létesített diplomáciai viszonyt. Peking először 1956-ban vette fel a kapcsolatokat Szíriával, Jemennel és Egyiptommal, 1958-ban Irakkal, Szudánnal és Marokkóval, 1962-ben Algériával, két évvel később Tunéziával, 1968-ban Dél-Jemennel, 1971-ben Kuvaittal, Törökországgal, Iránnal, Libanonnal és Ciprussal, 1977-ben Jordániával, egy évre az Ománnal és Líbiával, 1984-ben az Egyesült Arab Emírségekkel, négy év múlva Katarral és a palesztin entitással, 1989-ben Bahrainnal, 1990-ben pedig Szaúd-Arábiával (Shichor, 2006).

te a 7,65 milliárd dollárt, amely 150-szerese a húsz évvel ezelőtt mért adatnak (Witte, 2012), miközben ugyanazon esztendőben már több mint ezer izraeli cég működött Kína-szerte a legkülönbözőbb ágazatokban (Berton, 2010). A következő évben 10,15 milliárd dollárral zárult a kétoldalú kereskedés összértéke (a gyémántüzlet forgalma nem ismert), az izraeli export 31%-os növekedést mutatva, meghaladta a 2,7 milliárd dollárt (Israeli Ministry of Finance, 2012). A 2012-es adatok szerint egy valami már bizonyos: a zsidó állam harmadik legjelentősebb exportpiacává a kínai lépett elő, az ázsiai óriás valósággal felvásárol mindent, a speciális mezőgazdasági gépektől, szerelvényektől kezdve, a telekommunikációs és információtechnológiai hard-, illetve szoftvereken át, az energetikai eszközökig, valamint az egészség- és gyógyszeripari termékekig. Egy izraeli vállalat több mint négy milliárd dollár összértékű tendert nyert három hullámerőmű felépítésére Kantonban (Guangzhouban), miközben a pekingi kormányzat hatalmas megbízást adott egy másik, tel-avivi székhelyű cégnek agrárfejlesztések meghonosítására, technológiák adaptálására (Puder, 2012). A kapcsolat kiegyensúlyozottságát mutatja, hogy a felek pár éve memorandumot írtak alá arról, Kína több szakaszban gyorsvasút-hálózatot épít Izraelben, összekötve Tel-Avivot, Jeruzsálemet és Eilatot, később Haifát.

Az együttműködés legfőbb alapja – merthogy Izrael ásványtartalékokkal korlátozottan rendelkezik, a gázkitermelés volumene pedig egyelőre alacsony – a kutatási-fejlesztési szektor, illetve az arra épülő, szinte minden ágazatban meghatározó technológiai ipar. A zsidó államnak növekvő exportpiacra, Kínának pedig modern, innovatív technológiákra van szüksége bármilyen formában, nehéz- és könnyűgépek, járműberendezések, ipari robotok, műszerek, kommunikációs és IT-eszközök, szoftverek, alkatrészek, sőt maguk a termelési, illetve termesztési módszerek vonatkozásában is. Nem véletlen, hogy a pekingi államvezetés a technológiai importon túl érdekelt az izraeli műszaki képzési struktúra megismerésében, diákcseraprogramok beindításában, oktatók fogadásában és kiküldésében, közös kutatások szervezésében, finanszírozásában. Witte (2012) szerint a kapcsolat ezen szegmensének további térnyerése hozhatja igazán közel egymáshoz Izraelt és Kínát, mivel az ázsiai állam egyre inkább belátni kényszerül, a fejlődő világbeli együttműködéseinek fokozódó (ásványimport-, illetve késztermélexport-) szükségletei kielégítésére ugyan alkalmasak, a hatalmi státusz megszilárdításához elengedhetetlen modernizációs igényeit azonban nem képesek segíteni.

A Kína számára bocsátott izraeli tudás- és technológiatranszfert a fejlődő világban azért nehezményezik, mert abban a zsidó állam gazdagodását és legitimálását látják, amely ellentétes az anticionista, pro-palesztin törekvésekkel, a fejlett országok pedig elsősorban piaci féltékenység, konkurálás, s katonai elővigyázatosság alapján kritikusak. Még az amerikai–izraeli szövetségre is visszafogottan káros hatással volt, ami-

kor a jeruzsálemi kormányzat a kilencvenes évek közepén Phalcon AWACS radar-rendszert ajánlott fel Pekingnek többmilliárd dollár értékben. Miközben Washington igyekezett minden lehetséges eszközzel nyomást gyakorolni a jeruzsálemi kormányzatra, Peking arról biztosította Izraelt, a megállapodás betartását nemcsak pénzügyi szempontból, de politikai értelemben is készek nagyra becsülni. Az ügy több mint öt évig húzódott, végül Ehud Barak izraeli kormányfő engedett az amerikai akaratnak, visszamondta a szerződést, komoly kártérítést fizetve Kína számára (Adelman, 2002). A Phalcon-affér mellett más, hasonlóan szövevényes esetek is történtek, így például a zsidó állam állítólag értékesített technológiákat Pekingnek a részint saját fejlesztésű, részint amerikai alkatrészekre épülő, sorozatgyártásba soha nem kerülő Lavi vadászgépekkel kapcsolatban, kiszivárogtatott gyártási folyamatrészeket a Patriot rakéta-elhárítókkal összefüggésben, s eladásra bocsátott néhány Harpy-típusú pilótanélküli felderítőt (Shichor, 2000). Az Egyesült Államok ezen együttműködések szintűgy megkísérelte ellehetetleníteni, s bár teljes sikerrel nem járt, beavatkozása leépülésre kárhoztatta az izraeli–kínai katonai kooperációkat (Kumaraswamy, 2006; Shai, 2009: 25–28).

Az amerikai döntéshozók határozottsága egyfelől geopolitikai, másrészt biztonságpolitikai tényezőkkel volt magyarázható. A hidegháborút követően, a szovjet tömb széthullása nyomán megváltozott az Egyesült Államok viszonyulása az addig befolyásos partnerként kezelt Kínához, melynek gyors gazdasági felemelkedése és növekvő nemzetközi tekintélye lappangó hatalmi rivalizálást vetített előre, e kontextusban pedig az ázsiai ország hadiipari modernizációja nemkívánatossá vált Washingtonban. Ezért kellett Izraelnek feladnia a nyolcvanas években még biztató, kizárólag a színfalak mögött zajló katonai együttműködését Kínával, a kikényszerített szakítás ugyanakkor a bilaterális kapcsolatok más szegmenseit is érintette, mely talán még jelentősebb negatívumokkal járt (Evron, 2007a). Benjamin Netanjahu izraeli miniszterelnök első hivatali ciklusa idején kétszer is elutazott Pekingbe (1997 augusztusában és 1998 májusában) a partnerség fellendítése végett, az ezredforduló körül megmerevedő stagnálás (ami Kína rohamos fejlődése miatt tulajdonképpen hanyatlással ért fel) azonban öt-hat évig kitartott, s igazából csak Ehud Olmert kormányfő 2007-es látogatását követően kapott új impulzusokat (Shichor, 2007).

Netanjahu két esztendővel később beiktatott új kabinetje már az első pillanatban kifejezett stratégiai prioritást adott a Kínával való együttműködésnek, minek jegyében odahaza, illetve az ázsiai országban közvetítőpartnereket keresve új intézmények alakultak az exportképes izraeli cégek piaci érvényesülése érdekében, s közben a minisztériumok többségének is sikerült kétoldalú ágazati projekteket elindítani, keretszerződéseket aláírni. A kiemelt státusz hangsúlyozása végett a leköszönő pekingsi nagykövetszont, Ora Namirt egy tapasztalt, hadvezetőből lett politikussal,

Matan Vilnai-jal váltották fel (Kumaraswamy, 2012), s a kooperáció fontosságát érzékelteti továbbá az is, hogy a válság miatt preventív racionalizálásokra, kiadási megszorításokra kényszerülő izraeli kormány kizárólag a Kínába történő utazásokat mentesítette a korlátozások alól. Az eredmények a fenti gazdasági adatokban megfelelően tükröződnek, kiegészítésképpen azonban érdemes hozzátenni, hogy a katonai tárgyú együttműködések szintén újraszerveződni látszanak, legalábbis Csen Bingde kínai vezérkari főnök 2011-es látogatása Izraelben (Evron, 2011), Benny Gantz főparancsnok tavaly májusban „viszonzott” utazása, valamint néhány kínai hadihajó hawaii dokkolása pár hónappal később egyaránt ezt sugallják.

A kapcsolatok differenciálódása ellenére van néhány tényező, amelyek terén a pekingsi és a jeruzsálemi kormányzat mélységesen nem értenek egyet. Ilyen a közel- és közép-keleti országok számára biztosított kínai fegyverexport, amely ugyan drasztikusan visszaesett a kilencvenes évek közepe óta (részint az ázsiai ország módosuló, a térség stabilitását – olajtartalékai okán – előnyben részesítő geopolitikai érvrendszere, részint pedig az általában rossz minőségű kínai hadianyagok iránti kereslet zuhanása miatt), ennek ellenére továbbra is számottevő, s talán a legaggasztóbb Izrael szempontjából, hogy növekvő hányadban terrormozgalmak arzenálját gazdagítja. Hasonlóan vitatott pont az Iránnal fenntartott szoros viszony, illetve az Iszlám Köztársaság nukleáris törekvéseinek aktív (technológiák átadása révén) és passzív (a nemzetközi szankciók elfogadásának akadályozásában, megszegésében manifesztálódó) kínai támogatása. Harmadrészt idekívánkozik, hogy Peking konzekvens pro-palesztin politikát folytat (Shai, 2009: 32–35): miközben határozottan elítéli Izraelt a telepbevitések, a preventív katonai beavatkozások, a biztonsági kerítés, avagy a vitatott területek igazgatása miatt, párhuzamosan még mérsékelt nyomást se gyakorol a Palesztin Hatóságra a békefolyamat felgyorsítása, a terror megfékezése, s a politikai-gazdasági instabilitás felszámolása érdekében (Zambelis, 2009). Az egyoldalúság még inkább nyilvánvaló a Hezbollah és a Hamasz terrorszervezetek irányában kinyilvánított, óvatos feltételekhez kötött kínai legitimálási hajlandóság esetében, amely már csak azért is felelőtlen lépés, merthogy Pekingnek szintűgy vannak nehézségei az ország nyugati részében működő iszlám fundamentalista csoportok szeparatista törekvései miatt (Evron, 2007b).

India

A zsidó állam és India viszonya sok tekintetben összecsengő az izraeli–kínai együttműködéssel, amennyiben Újdelhi sem volt hajlandó a hidegháború végéig hivatalos diplomáciai kapcsolatot létesíteni Jeruzsálemmel, noha – főként katonai téren – már korábban biztató eredményű kooperációk alakultak ki. Közvetlenül a formalizált kapcsolatfelvétel előtt, 1991-ben 129 millió dollárt tett ki a bilaterális kereskedés Izra-

ge, államterület elvitatása, radikalizálódó muszlim kisebbség, ellenséges iszlám országok szomszédsága), így a közös haderőfejlesztésen túl érdekelték kooperációk kialakításában az elhárítás, hírszerzés, kiképzés és konfliktuskezelés terén is (Pant, 2004). Ezen együttműködések mélyítése, differenciálása alapvetően megerősítheti az izraeli–indiai szövetséget, annak dacára, hogy a magas diplomácia világában komoly ellentétek feszülnek a két ország között. Újdelhi, gazdasági kapcsolatai és ásványszükségei miatt igyekszik az arab/muszlim államok többségével kiegyensúlyozott partnerséget fenntartani, s ennek jegyében elkötelezett támogatója Palesztina függetlenedésének, csekély figyelemmel az izraeli feltételekre. A hidegháború végével kiüresedett, manapság azonban újraszerveződni látszó, erőteljes antiglobalista, antiimperialista, Amerika- és Izrael-ellenes tartalommal bíró el nem kötelezett összefogásban India szintén vezető pozíciókat vindikál magának, s bár mérsékelt irányvonulat képvisel, a mozgalom főáramlatát nem tudja konszolidálni. Ugyanez tapasztalható az ENSZ-ben is, ahol az ázsiai ország rendszeresen pártolja az anticionista felszólalásokat, kezdeményezéseket, tartózkodva bármiféle hídszerep felvállalásától. Irán esetében India szintű megbízhatatlan partner Izrael számára, mert bár ellenzi Teherán atomfegyverkezési törekvéseit, hiszen a saját érdekei is ezt követelik a regionális hatalmi status quo biztosítása végett, mégis az Iszlám Köztársaság egyik legfőbb kereskedelmi partnere, korlátozva ezáltal a teheráni rezsimre kirótt szankciók hatékonyságát (Gerberg, 2010; Kumar, 2001).

Oroszország

A feltörekvő világ vezető államai közül bizonyos szempontból Oroszországgal a legszorosabbak Izrael kapcsolatai, miközben más aspektusokat tekintve pedig a legfeszültebbek. A Szovjetunió szinte órákkal a függetlenség proklamálása nyomán elismerte a zsidó állam létjogosultságát, rögvést diplomáciai együttműködést teremtve, ugyanakkor az ötvenes évek közepétől-végétől egészen a nyolcvanas évtized látványos enyhüléséig mindennemű érintkezési lehetőséget befagyasztott Moszkva, s ugyanezt elvárta holdudvarától is, mondván Izrael a „nyugati imperializmus közel-keleti bástyája” (Klinghoffer–Apter, 1985). A cionista mozgalom intézményesedésében, a palesztinai zsidóság nemzetté szervezésében, az állam megalapításában, majdan annak vezetésében, összegezve tehát Izrael történetében mindvégig jelentős része volt a cári orosz, illetve a későbbi szovjet területekről bevándorló zsidóságnak, amely nyugati orientációja miatt ugyan kevésbé szimpatizált a feudális autokrata, aztán kommunista rezsimekkel, ennek ellenére Moszkva nagyhatalmi státuszát elismerte és tisztelte. Amikor a birodalom gyors hanyatlásnak indult, s 1990–91-ben alig húsz hónap leforgása alatt közel félmillió zsidó és nem-zsidó hozzátartozó érkezett a Szovjetunióból Izraelbe (az évtized hátralévő részében további 400 ezer fővel kiegészülve), olyan

új, politikai, gazdasági és társadalmi befolyással bíró, általában jól képzett, oroszajkú diaszpóra jött létre a Közel-Kelerten, amelynek előbb-utóbb elkerülhetetlenül intenzív kapcsolatba kellett kerülnie az anyaországgal (Remennick, 2012: 53–169; Jones, 1996). Az ezredfordulóra kialakultak ezen, rokoni összekötéseket meghaladó kereskedelmi, kulturális, tudományos és turisztikai együttműködések, sőt a közeledés révén kibontakozott egyfajta katonai, illetve energetikai kooperáció is. A közös nyelvre, származásra, hagyományokra épülő partnerség evidenciáját ugyanakkor beárnyékolja az orosz társadalomban markánsan jelenlévő antiszemitizmus és idegengyűlölet, melynek visszaszorítását nehezíti, hogy a politikai életben, valamint az értelmiségi közegben egyaránt elfogadott zsidóellenes és xenofób érveket használni a nacionalista fel-, illetve visszaemelkedés interpretálásakor (Gitelman–Ro'i, 2007: 155–221).

A hadászati kooperációkat szintén fajsúlyos viták kísérik, mert miközben a kölcsönös technológiatranszfert mindkét fél kamatoztatni tudja, különösen a légierő-, légvédelem- és radarfejlesztés, a rakétaelhárító-rendszerek innovációja, valamint a terrorizmusellenes képességek és kapacitások bővítése terén, párhuzamosan az Izraelre konkrét fenyegetést jelentő, de Oroszországnak is akut kihívásokat okozó arab/muszlim államok és iszlám militáns csoportok fegyverzete döntő hányadban orosz gyártmányú, vagy legalábbis szovjet/orosz alkatrészekre, licencekre épülő (Magen et al., 2010). Miként az izraeli döntéshozók évek óta hangsúlyozzák, a hidegháborús konstelláció megszűntével, a csecsenföldi, dagesztáni és közép-ázsiai terrorkonfliktusok tükrében, valamint a radikális iszlám fundamentalizmus térnyerési kísérleteinek, illetve a mögöttes módon meghúzódnó török, szír, iráni, szaúdi, pakisztáni és tálib szándékok, anyagi, szellemi, technikai és kiképzési támogatások tudatában indokolt lenne az orosz vezetés részéről, ha a közel-keleti hadianyag-exportot új alapokra helyezné (Katz, 2005). A zsidó állam számára különösen aggasztó Moszkva pénzorientált szemlélete a nehézfegyverzetek, továbbá a tömegpusztító- és nukleáris technológiák értékesítése tekintetében, melyet kihasználva a közel-keleti hatalmi status quo felborításában – akár háborús módon is – érdekelt rezsimék destabilizációs potenciálja rendkívül megerősödhet, sőt felelőtlen terrorszervezetek bevonása esetén kezelhetlen kihívássá válhat (lásd többek között: Parker, 2012; Kozhanov, 2012; Freedman, 2006). A Hezbollah libanoni, illetve a Hamasz gázai térnyerésében – sok más tényező mellett – valós szerepe volt a tonnaszám beáramló, több gazdacserén átment orosz hadianyagoknak, idővel olyan katonai-politikai hatalmat adva a nevezett mozgalmaknak, amelyet Moszkva is elismerni kényszerült, holott a saját határain belül érvényesülő iszlám szeparatizmus elfojtása kapcsán mindez paradox helyzetet teremtett (Malashenko, 2007). Izrael szemszögéből nézve aligha az orosz gondosság, s nem a terrorszervezeteket támogató, ám azok túlzott befolyás-növekedése kapcsán a kontrollálhatatlanság visszaütő veszélyétől tartó államok bizalmatlansága magyarázza azt,

hogy a radikális csoportok még nem jutottak bevezethető tömegpusztító-fegyverekhez. E biztosíték azonban üres frázis, ha belegondolunk az érintett rezsimek instabilitásába, mely Líbia és Szíria esetében több mint aktuális, de Iránnal összefüggésben sem abszolút hipotetikus.

Némileg talán meglepő, de Oroszország és Izrael kapcsolatrendszere az energiapolitika terén a legkiegyensúlyozottabb. A hidegháború végével lassan, de biztatón megnyílt a kőolaj- és földgázimport-függő zsidó állam előtt a hatalmas orosz energiapiac, amely a kezdeti privatizációs, majd az átfogó nacionalizálási periódusban egyaránt érdekelt maradt az értékesítési ráta fokozásában, s ezért az izraeli kereslet kielégítésében is. Az ezredfordulót követően már Oroszországból, illetve a volt szovjet területekről érkezett az izraeli behozatal fele, s Venezuela anticionista politikája, a kínaiak Afrikában szerzte tanúsított nyersanyag-kisajátítási törekvései, valamint az Egyiptommal folytatott gázkereskedelem sorozatos terrortámadások miatti destabilizálódása okán tartós visszaesés nem is valószínűsíthető. Izrael mint vásárló, s mint potenciális transzportáram egyaránt fontos Oroszország számára. A 2000-es évek elején több terv készült arra vonatkozólag, miként lehetne a Fekete-tengeren, Törökországon, a Földközi-tengeren, valamint Izraelen keresztül, összefüggő vezetékhalózat révén kijuttatni az orosz kőolajat és cséppfolyósított földgázt a Vörös-tengerre az ázsiai importőrök (főként Kína, India, Japán és Dél-Korea) számára úgy, hogy azoknak ne kelljen áthaladni a Szezi-csatornában, avagy megkerülni Afrikát (Cohen–DeCorla-Souza, 2011). Felmerült szimplifikált eshetőségként annak opciója is, hogy a regionális ambíciókat dédelgető Törökországot kihagyva, közvetlenül Izrael földközi-tengeri kikötőjéhez, Askelónhoz szállítanák az ásványokat orosz tankerek, onnan pedig a hetvenes évek elején átadott, kétirányú vezetékrendszer biztosítanák az energiahordozók áramlását a déli kikötőig, Eilatig az ázsiai felvásárlókhöz.⁵ Ez utóbbi megoldást annyira kedvezőnek ítélték a felek, hogy 2003-ban szerződést írtak alá a kereskedelem megindításáról.

Energiapolitikai szempontból ugyanúgy a moszkvai, mind a jeruzsálemi kormányzatnak célja (igaz más-más okok miatt), hogy Törökország szinte megkerülhetetlen transzferállami adottságai kissé háttérbe szoruljanak. Oroszország az európai import diverzifikációjának bénítása végett érdekelt a török területen keresztül nyugatra szállítható arab, azeri és iráni olaj, illetve földgáz kirekesztésében, míg Izrael elsősorban Ankara regionális hatalmi státuszának megerősödésétől tartva lép fel kerékkötőként (Katz, 2010). Egyelőre megválaszolatlan a kérdés, hogy a Földközi-tenger keleti medencéjében felfedezett földgáztartalékok mennyiben károsíthatják az imén-

⁵ A transz-izraeli vezetékhalózatot eredetileg az iráni olaj Európába szállításának egyszerűsítése végett építették, amikor még Teherán és Jeruzsálem kiváló kapcsolatban álltak. Az együttműködés energetikai kérdéseiről Uri Bialer írt kiváló tanulmányt *Fuel Bridge across the Middle East: Israel, Iran, and the Eilat–Ashkelon Oil Pipeline* címen.

ti orosz–izraeli egyetértést, hiszen a zsidó állam éveken belül exportőrré válhat, akár az európai piacokon is.

Az arab világ jelentős részének 2011-ben történt viharos átalakulása, illetve bizonyos országok azóta tartó destabilizálódása Moszkvát egy teljesen új Közél-Kelet-politika intézményesítésére kényszerítheti (Magen 2011a; 2011b). A hidegháborút követően négy állammal voltak szorosabb kapcsolatai Oroszországnak a térségben: Szíriával, Iránnal, Irakkal és Líbiával, melyek nemcsak rengeteg hadianyagot vásároltak az egykori szuperhatalomtól, de szerteágazó gazdasági-kereskedelmi együttműködések kialakítására is törekedtek, ugyanakkor Moszkva „politikai tanácsaiból” nem kértek. Emiatt a hatalmi ambíciókat dédelgető, terjeszkedő háborút kezdeményező, azt azonban elveszítő Irak, valamint az európai érdekeltségek felé nyitó Líbia részlegesen eltávolodtak Oroszországtól, s Irán sem az azonos geopolitikai szemlélet, mint inkább a teheráni rezsimre kényszerített nemzetközi elszigeteltség teremtette orosz behatolási lehetőség, valamint a kölcsönös előnyöket biztosító fegyverzeti és nukleáris technológiai kooperáció végett maradt Moszkva partnere (Cohen, 2012). Szíria annyiban más úton haladt, hogy Törökország, Izrael, illetve a 2003-ig Szaddam Husszeint vezette, azt követően pedig a szövetségek által megszállt (így is, úgy is veszélyt jelentő) Irak gyűrűjében nemzetbiztonsági szükségletként értelmezte egy releváns hatalom, előbb a Szovjetunió, majd Oroszország oltalmát, mely szorosabb összefonódást követelt meg (Kreutz, 2010). Damaszkusz fegyverzet-, infrastruktúra- és gazdaságfejlesztés terén egyaránt számolt, számolhatott Moszkva készségességével, viszonzásképpen pedig tengeri kikötőt, s ezáltal garantált jelenléteket biztosított (Tartuszban) az orosz félnek, illetve gondoskodott arról, hogy a szuperhatalmi státuszát veszített birodalom részese maradjon a tágran vett közel-keleti konfliktus rendezési folyamatának (mely a felértékelődés, s a térségen belüli elismertség záloga lehet idővel).

Az Izraelhez való közeledés, valamint annak ténye, hogy Moszkva két megmaradt közel-keleti partnere, Szíria és Irán nemcsak a zsidó állam nyílt ellenségeiként léptek fel, de egyúttal a régió (önként vállalt vagy arra kényszerített módon) Amerika-orientált országainak a riválisaiként is politizáltak, óvatosságra intette az orosz vezetést: ha túlfegyverzik Damaszkuszt és Teheránt, azok háborúba bocsátkozhatnak és elbukhatnak, mint Irak, mely súlyos stratégiai veszteség lenne. Emiatt Moszkva több aláírt, de még a teljesítési szakaszba nem lépett haderő-modernizációs szerződés hatályát kitolta, ugyan megaragítva, de gyenge kontroll alatt tartva Iránt és Szíriát (Aras–Ozby, 2006 és 2008). Amikor utóbbiak esetenként megpróbálkoztak szűkös mozgásterük kitérítésével az orosz nyomás megkerülése végett, Irán például a brazil–török közös urándúsítási program során (2010), míg Szíria pedig a török közvetítéssel Izrael részére megfogalmazott óvatos tárgyalási hajlandóság tekintetében (2008), Moszkva még határozottabb ellenlépéseket tett (Magen, 2011c).

Az oroszok ezen lavírozó ingapolitikája 2011-ig összességében sikeresnek volt nevezhető: jelentős pénzbevételek és beruházási lehetőségek mellett biztosította a közel-keleti jelenlét, valamint a térséggel kapcsolatos nemzetközi folyamatokban való megkerülhetetlen részvétel fenntartását. Aztán a Tunéziában kirobbanó, s rövidesen Egyiptomon, Líbián, valamint az arab világ nagy részén végigsöpítő, rezsimváltó célzatú tüntetéssorozatok, az iszlamista politikai irányzatok térnyerése, Törökország és Szaúd-Arábia felerősödő regionális aktivitása, a szír polgárháború kialakulása és elhúzódása, illetve Irán csökönnyös hajthatatlansága nukleáris törekvései tekintetében, mind-mind destabilizáló tényezőként hatottak Oroszország közel-keleti pozícióira, sokkal inkább, mint az Egyesült Államok befolyására (Magen, 2012a). Noha kártartani próbál Moszkva korábbi kapcsolatrendszerei mellett, Vlagyimir Putyin orosz elnök 2012-ben tett látogatása Izraelben és Jordániában, valamint azt megelőzően egyeztetései az Öböl-államokkal azt mutatják, szükséghelyzetben a partnercsere is reálisabb, mint a térségbeli érdekeltségek végleges elvesztése (Henderson, 2012; Tobin, 2012b; Katz, 2007).

Izrael váltózó és változatlan biztonságpolitikai közege

Számos szakmai elemzés íródott az elmúlt években arról, hogy a közel-keleti kormányváltások, politikai fordulatok, regionális hatalmi átrendeződések miféle kihívásokat tartogathatnak Izrael biztonságára (lásd többek között: Guzansky–Heller ed. 2012; Inbar, 2012; Byman, 2011; Weizman, 2012; Magen, 2012b; Gilad, 2012). A Mubarak-rendszer bukása Egyiptomban, s a Muszlim Testvérek elöretörése, II. Abdullah király kényszerű, az iszlamista erőknél kedvező reformsorozatai Jordániában, Szíria destabilizálódása, a Hezbollah terrorszervezet abból fakadó esetleges fegyverkezési lehetőségeinek kockázata, a Hamasz legitimálása az „iszlámfordulaton” vett országokban, a Palesztin Hatóság nemzetközi támogatásra alapozott egyoldalú törekvései, a zsidó állammal szemben erődemonstrációt folytató Törökország térségbeli szerepvállalásai, s a mindezek kaotikusságát atomhatalmi céljai érdekében kihasználni igyekvő Irán szigorodó szankciók révén történő megtörésének eddigi sikertelensége valóban borúlátó perspektívákra ad okot Izrael szemszögéből. De vajon a politikai szférában lezajló alapvető változások a védelmi-katonai szintéren is hasonló átrendeződésekkel jártak? Valóban a kihívások komplikálódása, s a fenyegetettség fokozódása a levonható egyetlen következtetés a zsidó állam számára?

A Közel-Keleten tapasztalható Izrael-ellenes közhangulat dacára – minek gerjesztése egyfelől politikai céllal történik, másrészt a továbbra is megoldatlan gazdasági, szociális válságok leplezését, a társadalmi indulatok koncentrációját szolgálja – ma ugyanúgy, mint a forrongó rezsimváltások előtt, Irán az egyetlen ország, amely fenn hirdeti elszántságát a zsidó állam elpusztítására (Segall, 2012a). Optimistán

mondhatnánk, hogy a teheráni vezetők határozottsága retorikai fordulatok alapján meggyőzőbb, mint a tényleges katonai előkészületek tükrében, s jó eséllyel az Iszlám Köztársaság még atomfegyverek birtokában sem vonulna felelőtlen módon Izrael ellen, pláne nem nukleáris erő híján, ezen érvelés a fenyegetett fél szempontjából azonban nem lehet kielégítő. Ha el is fogadjuk a magyarázatot, miszerint Irán számára fontosabb az atomhatalmi státusz önmaga védelme, s térségi ambíciói végett, semmint a fő ellenségként kikiáltott Izrael lerohanása okán, az alaphelyzet akkor sem változik: a szélsőségesre hajlamos teheráni rezsim ki akar mozdulni az elszigeteltségből, regionális befolyási övezetet próbál építeni a térségi status quo újraírásával. Ez az, amiért nemcsak Izraelre, vagy az Egyesült Államok közel-keleti pozícióira veszélyes Irán, de Szaúd-Arábiára, az öböl sejkiségekre, Jordániára, Törökországra, a destabilizálódó Szíriára, a bizonytalan berendezkedésű Irakra és Afganisztánra, valamint az iszlamista irányt vett Egyiptomra is (Segall, 2011; Kasapoglu, 2012; Segall 2012b, c és d). Ezzel magyarázható, hogy a rezsimváltáson átesett, karakteres iszlám berendezkedés mellett elköteleződő államok mérsékelt, legfeljebb kiegyensúlyozott, de semmiképpen sem szoros szövetségi formában viszonyulnak Iránhoz, tehát e szempontból Izrael perspektívái nem rosszabbodtak.

A muszlim világ vezetésére törő három másik ország, Egyiptom, Szaúd-Arábia és Törökország többek között egyetértenek abban, hogy Irán túlzott felemelkedése nem kívánatos számukra; Izrael katonai erőfölényét nem szabad próbára tenni, ellenben a zsidó államot növekvő nemzetközi nyomás alá lehet helyezni úgy a térségi status quo gyengítése, mind a palesztin függetlenség érdekében; az Egyesült Államok jelenlétére és támogatására pedig szükség van, de a korábbinál visszafogottabb politikai-katonai aktivitás mellett. Ennek ellenére a három érintett ország nincs érdemi szövetségi relációban, hiszen ugyanazt a befolyási övezetet próbálják egymás kárára, önös céljaik jegyében megszerezni (Brom, 2012; Guzansky, 2012; Lindenstrauss, 2012). A „török út” társadalmi megítélése kétségtől pozitív a térségben, főként a határozott Izrael-ellenes kiállás, az Európai Unióval való részleges háttér fordítás, valamint az „iszlám demokrácia”, mint államberendezkedési modell intézményesítése alapján, mely a gazdasági növekedéssel párosulva kulturális, politikai és szociális értelemben egyaránt vonzó opciónak számít az autokrata rezsimeket megdöntő tömegek számára. Ennek dacára a döntéshozók szintjén nem ennyire egyértelmű Ankara megbecsültsége, sőt mind gyakrabban kerül napirendre az oszmán–arab ellentét, valamint annak történelmi, etnikai, s az iszlám iránti elkötelezettséggel összefüggő aspektusai, illetve Törökország integráltsága a nyugati tömbbe (NATO, uniós együttműködések, stb.). Az új egyiptomi vezetés bár elismeri a török eredményeket, elzárkózik bármiféle modellkövetéstől, nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt. Ami Izrael számára különösen fontos ebben, hogy Kairó, noha a kormányra kerülő iszlamista irányzat – az an-

karai kormányzat által képviselthez hasonló – karakteres anticionista irányt jelölt ki, s retorikai értelemben ragaszkodik is ahhoz, a gyakorlatban mégis pragmatikusságot mutat: elkötelezte magát a kétoldalú békeszerződés fenntartása, a diplomáciai kapcsolatok ápolása, a Sínai-félszigeten aktív terrorsejtek felszámolása, s a Hamasz terror-szervezet kontrollálása mellett (Levanon, 2012; Baker, 2012). E politikát Izrael és az Egyesült Államok óvatos elismeréssel konstataálta, így Egyiptom nincs fenyegetve az amerikai gazdasági segélyek és katonai támogatások elvesztésétől, a washingtoni zsidó lobby támadásaitól. Miközben az ankarai kormányzat, népszerűséget és elismertséget szervezve, határozott Izrael-ellenes álláspontra helyezkedett, kemény feltételekhez kötve a konszolidációt, az új kairói vezetéstől konfliktusosabb viszonyulást vártak. Törökország presztízsveszteség nélkül nem tudja – egyelőre nem is akarja – kevesebbel beérni, mint amennyit minimumként lefektetett, Egyiptom pedig mindezt tökéletesen kihasználhatja a belső zavargások, illetve a Nyugaton bizalmatlanul fogadott iszlamista hatalomváltás miatt meggyengült regionális pozíciói visszaerősítésére.

Összességében tehát a reguláris haderők okozta fenyegetettség, a konvencionális háború kitörésének kockázata nem fokozódott Izrael szempontjából, továbbra is Irán jelenti az egyetlen, reális kihívást e kontextusban. Felerősödött ugyanakkor annak veszélye, hogy a térségben több ország (elsősorban Szíria, Líbia és Jemen) végletesen destabilizálódhat, amolyan „bukott állammá” válhat, radikális terrorcsoportoknak bázist, illetve rendszeres fegyverutánpótlást biztosítva, miközben másutt (így Libanonban, esetleg Irakban) pedig súlyosan kiéleződhetnek az etnikai, vallási, politikai, valamint befolyási övezettel összefüggő hatalmi rivalizálások, gyarapítva az aszimmetrikus hadviselést folytató mozgalmak számát, mélyítve a regionális bizonytalanságot (Inbar, 2012). Izraelre nézve évtizedek óta a terrorizmus térnyerése, illetve a szélsőségeket előretolt bástyaként használó rezsimok támogató szerepvállalása jelenti a legfőbb veszélyt, így a közel-keleti átalakulásokkal járó ilyesféle tendenciák eshetősége fokozott kockázati tényezőt jelent (Eshel, 2012). Néhány aspektust az eddig történetek tükrében érdemes kiemelni: 1) az egyiptomi válság hatására a korábban is nehezen ellenőrzött Sínai-félsziget valóságos terrorbázissá vált; 2) a líbiai destabilizációt kihasználva tonnaszám csempészik ki a fegyvereket az országból, mindenféle terrorcsoportok számára; 3) a jemeni partokon kalózcsoportok jelentek meg, a szomáliai körülményekhez hasonló káoszt teremtve a tengeri közlekedésben; 4) a szír polgárháború korlátozott harci cselekmények formájában érintette már Törökországot, Libanont, Jordániát és az Izraelhez tartozó Golán-fennsíkot is, miközben konstans kockázattal jár a szír hadsereg felszerelésének széthordása. E kockázatok egyöntetűen befolyásolják a zsidó állam biztonságpolitikai közegét.

Hasonlóan fontos annak megfelelő értékelése Izrael szempontjából, hogy a rezsimváltáson átesett, iszlamista útra lépett országok részéről egyfelől az ideológiai-

szellemi azonosulás miatt fokozott közeledés, anyagi-morális támogatás, illetve határozott legitimálási készség várható a fundamentalista terrormozgalmak irányába (főként a Hezbollah és a Hamasz számára), másrészt az anticionizmus pedig gyakran használt politikai eszközként szolgálhat a kormányzati tehetetlenség elkendőzésére. A Hamasz tisztviselőinek fogadása Tunéziában, illetőleg visszatérő látogatásaik Egyiptomban és Törökországban e tendenciák realitását igazolják, miképpen a Gázában eszközölni kívánt katarai és török beruházások is, közvetetten segítve a mozgalom hatalmának megerősítését, legitimációját.

Az iménti kockázati tényezők ugyanakkor párosulhatnak Izrael számára bizonyos fokig kedvező fejleményekkel is. Azáltal, hogy a Hamasz mozgásteret jelentősen kibővült és nemzetközi elfogadottsága előrehaladt, lehetősége támadt a mozgalomnak szuverén politikai szereplővé válni, gázai pozícióit az erőszakon túl, gazdasági, szociális és igazgatási értelemben egyaránt érdemi lépésekkel megalapozni. Amiként a terrorszerv vezetője egy katarai konferencián fogalmazott, ez azonban megkívánná az „ellenállás” és a „kormányzati hatalomgyakorlás” összeegyeztetését, mely kevéssé működőképes: félig-meddig illegálitásban, sejtek hálózataként funkcionálva fegyveres támadásokat szervezni és hadianyagot felhalmozni, párhuzamosan pedig ugyanezen humánbázisra, eszközi kapacitásra és szervezeti kultúrára építve közintézményeket irányítani és közszolgáltatásokat ellátni nem lehet (Toameh, 2012). A Hamasz egyes képviselői tehát rádöbentek arra, hogy vagy megmarad a mozgalom terrorcsoportnak, s hadakozik minduntalan gázai pozícióiért Izraellel, a rivális palesztin erőkkkel, valamint az örökös konfliktusban saját stabilitása miatt érdektelen Egyiptommal, mialatt egyébként az övezetben élők számára is egyre nagyobb teherré válik; vagy lassan a konszolidáció útjára lép, s kihasználja a jelenlegi kedvező közegét, az arab országok többségének partnerségét. Egyelőre elhamarkodott lenne kijelenteni, hogy a Hamasz utóbbi mellett tette le voksát, különösen mivel az megkívánná az Izraellel való normalizálódást, ami elemi paradigmaváltás lenne, ugyanakkor a belső frakcióharcok azt sugallják, elindult valami (ICG, 2012). Ehhez persze a külső erők is tevékenyen hozzájárultak, főként Egyiptom, mely megelégette, hogy a keleti országrészben ellenőrizhetetlen terror- és csempésztevékenység folyik, súlyos kihívást jelentve (Halevi, 2012). Az új kairói kormányzat már csak azért is legitimnek tartja kemény fellépését a Hamasz megreformálódása végett, mert hogy a világi Mubarak-rendszerrel ellentétben iszlám fundamentalista beállítottságú (maga a Hamasz is a Muszlim Testvérek egyik szárnyaként jött létre), tehát kézenfekvően nem ideológiai, hanem stratégiai tényezők motiválják határozottságát, nem a gázai szövetségese meggyengülését, hanem kölcsönös érdekeik érvényre juttatását akarja kikényszeríteni, mely Egyiptom alapvető felértékelődését hozná (Inbari, 2011).

A Hezbollah tekintetében kevesebb optimizmusra van oka Izraelnek, hiszen a terrorszervezet hatalmas fegyverezéssel rendelkezik, ráadásul Szíriából további hadi anya-

gokat próbál kicsempészni, ahogy arról már volt szó fentebb. Politikai törést sem hozott a közel-keleti zendüléssorozat a mozgalom struktúráiban, mivel a Hezbollah iráni szatellitnek számít, a szunnita iszlamista irányzattal nincs partnerségben. Az egyetlen remény, amire Izrael – kellő elővigyázatosság mellett – építhet, hogy a szír destabilizáció, valamint a kirótt szankciók miatt tartós recesszióba süllyedő Teherán regionális befolyásának esetleges csökkenése nagyobb önállóságra készítheti a Hezbollahot, s ezáltal a libanoni pozíciói védelme érdekében önmérsékletet tanúsíthat a terrorszervezet, kerülve a konfrontálódás lehetőségét a zsidó állammal (Eilam, 2012; Frankel, 2012).

Az anticionizmus értéké válása

Miközben meglehetősen nagy figyelem irányul a nemzetközi szakirodalomban arra, hogy az arab országok politikai ártrendeződése, a regionális hatalmi status quo megkérdőjeleződése, az Egyesült Államok geopolitikai jelentőségének hanyatlása, a militáns iszlám terrorfenyegetésben manifesztálódó tényreése, valamint Irán nukleáris törekvése miféle valós, illetve kevésbé reális kockázatot jelent Izrael biztonságára, alig-alig kerül napirendre az anticionizmus globalizálódásának és értéké válásának kihívása. Mit takar e jelenség? A válasz egyfelől kézenfekvő, másrészt azonban rendkívül összetett. Tömören azt mondhatjuk, a modern anticionizmus zászlaja alatt egyesülni tud a klasszikus antiszemitizmus, az arra jellemző vallási, rasszista és politikai célzatú diszkriminációs karakterjegyeket felvonultatva, az új antiszemitizmussal, tehát a zsidóellenesség főként Izrael-ellenes és Holokauszttagadó interpretálási módzatával, sőt mindez beágyazódni próbál egy olyan, félreértelmezett és eltorzított liberális érvrendszerbe, amely a mindenkit megillető szabadság, az elnyomás, megszállás, zsarnokoskodás, felsőbbrendűség, szeparáció, apartheid elleni tiltakozás, a kultúrák és civilizációk közötti egyenlőség, valamint a gyengébbik féllel való szolidaritás és azonosulás elvén látja megalapozottnak a zsidó állam kritizálását. Ennek alapján a modern anticionizmus már nem tekinthető feltétlenül szélsőséges, morálisan illegitim meggyőződésnek, s bár egyoldalú lenne összemosni a faji nézetek szerint gyűlölködőket, az Izraelt politikai szerepvállalásai miatt ostromozókkal, gyakorlati megnyilvánulásait tekintve utóbbi oldal se mérsékeltebb és pragmatikusabb az előbbinél. Sőt, Izrael belbiztonságára, diplomáciai kapcsolataira, két- és többoldalú gazdasági, kereskedelmi, tudományos és kulturális együttműködéseire, egyáltalán nemzetközi létjogosultságára sokkal nagyobb kihívást jelentenek a magukat anticionistáknak tartók, semmint a tradicionális szélsőjobboldaliak. S e tendencia idővel még inkább nyilvánvalóvá válhat, hiszen egyes nyugati államokban (pl.: Hollandiában) már most paradigmaváltás tapasztalható a karakteresen nacionalista pártoknál, politikai szervezeteknél, amelyek muszlimellenes dominanciájú xenofób szellemiségük alapján növekvő szolidaritással viseltetnek Izrael irányában.

Noha a geopolitikai kutatások, elemzések döntően még mindig államcentrikusak, s a nemzetközi térben aktív regionális együttműködések, gazdasági nagyvállalatok, bank- és pénzügyi hálózatok, illetve terror- és gerillacsoportok szerepvállalásai mögött is rendszeresen egy vagy több ország (különböző típusú intézményeinek: kormány, ellenzék, hadsereg, titkosszolgálat, stb.) erőfeszítéseit vélik meghatározónak, érdemes növekvő figyelmet szentelni a ténylegesen nem-állami szervek határozottan politikai célú mechanizmusaira. E dolgozatnak nem lehet célja általánosságban írni a globalizációellenes, zöld, újbaloldali, humanitárius és jogvédő célú, bűnözői, hacker-, közösségi portálokhoz kötődő s más egyéb csoportok kiterjedően lévő nemzetközi befolyásáról, ugyanakkor e mozgalmak anticionista inspirációjú szerepvállalásairól elkerülhetetlenül szólni kell. Merthogy a következő évtizedek során e kihívás lesz az egyik legmeghatározóbb Izrael mindennapjaiban, úgy a politikai, mind a gazdasági és a katonai szféra számára. A zsidó állam ellen egy globális léptékű, jogsértő, de mégis morálisan igazoltnak vélt delegitimizációs törekvés van kibontakozóban, amelybe bármi beleférhet, az izraeli érdekeltségek (termékek, egyetemek, előadók, sportolók, filmek, honlapok, stb.) bojkottálásától, a Gáza köré vont biztonsági blokádtörésének kísérletén és a tel-avivi Ben Gurion reptér megbénításán át, a pro-palesztin tüntetésekig, büntetőperkezédek kezdeményezéséig (Baker–Shay, 2012; Merley, 2011; Fighel, 2010).

E cselekményeket erkölcsileg megalapozott, figyelemfelhívónak szánt, békés tiltakozásokként állítják be, melyek célja nyomást gyakorolni Izraelre a palesztin nemzeti önrendelkezés ellehetetlenítése miatt, ugyanakkor a fellépések jelentős része eleve törvényszegésre tör, erőszakot provokálva. Különösen így van ez azon szerepvállalások esetében, amelyek a zsidó állam területén, avagy a vitatott térségben realizálódnak, bizonyítani szándékozván, hogy Izrael „antidemokratikus apartheid rezsim”, de nem ritkán a harmadik országokban megvalósuló akciók is jogsértőek, mondván a „cionista érdekek és érdekeltségek” védelme nem lehet legitim. A megannyi alulszervezett, spontán megmozdulás mellett egyre több a komoly előkészítéssel zajló, jelentős pénzügyi, eszközi és politikai tőkét felhasználó, összehangoltságot igénylő művelet, amelyek háttérben gyakorta terrorkapcsolatokkal bíró civil csoportosulások állnak. E szerepvállalásokat a nemzetközi média fokozott figyelmé kíséri, sőt némely akciók még a világpolitika fórumaira is becsatornázódnak. Ma még túlzónak, elfogultnak tűnhet, öt-tíz esztendő távlatából visszatekintve azonban más megítélés alá kerülhet az a prognózis, miszerint az Izrael-ellenes aktivizmus súlypontja, amelyet eleinte államok és haderők, majd azok sorozatos kudarcai nyomán különböző terrorszervezetek jelenítettek meg, eltolódóban van az anticionista civil mozgalmak irányába, elsősorban mert nemcsak legitimálódik ezáltal az alapötlet, de társadalmi mobilizációs potenciálja is kiterjed, minden korábbinál fajsúlyosabb politikai tőkét biztosítva (vö. Ben-Ari, 2011).

A konstelláció ilyenén történő átalakulására építkeznek a Palesztin Hatóság egyoldalú diplomáciája, mely a békefolyamatot oly módon próbálja determinálni, hogy a nemzetközi közösség előzetes támogatását kéri a palesztin követelések (1967-es határok helyreállítása, Jeruzsálem megosztása, vitatott térségben fekvő zsidó telepek felszámolása, menekültkérdés igazságos rendezése) megalapozottságának igazolásához, majd annak birtokában Izraelt, érdemi tárgyalások és konszenzusok nélkül, rákényszeríteni próbálja a többségi akarat elfogadására (Gold–Morrison, 2012; Diker, 2011). A jeruzsálemi kormányzat hiába mutat hajlandóságot az előzetes feltételek nélküli párbeszéd újraindítására, a palesztin fél arra számít, az ENSZ különböző intézményeit, valamint a nemzetközi anticionista aktivitást kihasználva néhány éven belül olyan nyomást tud kényszeríteni Izraelre, hogy annak tárgyalási pozíciói drasztikusan meggyengülnek, tarthatatlanná válnak, még az Egyesült Államok támogatása mellett is. A legmerészebb palesztin elképzelések azt sem tartják kizártnak, hogy a függetlenség kivívásán túl, főként a menekültek visszatérési jogának érvényesítésével, elérhető Izrael zsidó–arab két nemzetű országgá alakítása, jelentős politikai autonómiát biztosítva az izraeli arabok számára, illetve előkészítve egy majdani egyesülést, a teljes területen érvényesülő arab többség hatalmi primátusának megeremtését.

Palesztina ma már az ENSZ nem-tagállami státuszú elismert entitása, a szakosított intézmények döntő többségében széles jogosítványokkal. Mindezt annak ellenére sikerült keresztülverekedni, hogy a kezdeményező Palesztinai Felszabadítási Szervezetnek nincs önkormányzati joghatósága a Gázai-övezet, vagyis a kövart 1967-es határok fellett, nem Izrael megszálló politikája, hanem a Hamasz terrorszervezet ottani egyeduralma miatt. Az sem ébresztett aggályokat, hogy a Palesztin Hatóság rendszeresen elhatalasítja az évek óta esedékes elnök- és parlamenti választásokat, semmibe véve a demokratikusságot, elismerten csődhelyzetben van, folyamatos külföldi segítyekre szorulva, de közben jelentős összegeket fordít bebörtönzött terroristák és rokonaik támogatására, a „mártírok” emlékének megőrzésére, s mindemellett képtelen minimális transzparenciát fenntartani a korrupció és a visszaélések megelőzése érdekében. Nem alaptalan tehát az izraeli kritika, miszerint ilyen körülmények dacára rendkívüli kedvezményeket tenni a palesztin fél számára, aligha ösztönző lépés a fenntartható államépítés szempontjából. Vélhetően a békefolyamatra kevésbé produktív hatással lesz, hogy a Palesztin Hatóság nem-tagállami státusza birtokában jogot szerzett petíciók benyújtásához a Hágai Bíróságra, különböző vizsgálóbizottságok felállításának indítványozásához, Izraelt elmarasztaló határozatok megszövegezéséhez. Nemcsak a konfliktus rendezése van azonnarasztaló határozatok megszövegezéséhez. Nemcsak a konfliktus rendezése van azonnarasztaló határozatok megszövegezéséhez. Nemcsak a konfliktus rendezése van azonnarasztaló határozatok megszövegezéséhez. Nemcsak a konfliktus rendezése van azonnarasztaló határozatok megszövegezéséhez.

Összegzés helyett

A kötet címe és tartalomjegyzéke alapján kissé furcsának tűnhet, miért kell hosszasan foglalkozni Izrael és az átalakuló világrend kérdéskörével, miközben sokkal nagyobb nemzetek, köztük Kanada, Japán és Ausztrália vizsgált kontextushoz kötődő politikai, gazdasági, katonai szerepvállalásai ilyen részletességgel nem jelennek meg a könyvben. A magyarázatot, miszerint a közel-keleti hatalmi konstelláció és a zsidó állam irányában tanúsított nemzetközi viszonyulás kulcselemei a fennálló világrend destabilizálására tett erőfeszítéseknek, kritika érheti, mondván Izrael regionális erőfölényének megtörése, a térség más országainak felemelkedése, valamint a palesztinok önös követeléseik szerinti függetlenedésének elősegítése nem rengetné meg alapjaiban a működő struktúrákat és intézményeket, sőt az elkerülhetetlennek látszó „globális kiegyensúlyozódás” szempontjából még pozitív hatásokkal is járhatna. E dolgozatban az Izraelt érő kihívásokon túl azonban felsejlik egy általánosabb jelenség is, a kényszerítés gyakorlata, mely nem csak a zsidó állam ellen irányulhat.

E kényszerítési potenciál korábban az erős, politikai, katonai és gazdasági beavatkozásra képes országok monopóliuma volt, aztán az ENSZ és egyéb nemzetközi fórumokat kihasználva később megpróbálkoztak konszenzusos nyomásgyakorlással a gyengébb államok is, de kevés átütő eredménnyel jártak (főként a kiszolgáltatottság miatt). Párhuzamosan a különböző terror-, gerilla-, szeparatista, bűnözői, stb. csoportok kényszerítő képessége komolyan felértékelődött, valós kihívásokat, de nem átfo-gó fordulatokat indukálva a globális hatalmi térben, ami azonban napjaink realitása, nevezetesen politikai erők, fegyveres mozgalmak, üzleti-pénzügyi körök, civil szervezetek, ideológiailag elkötelezett hálózatok (pl.: hacker vagy aktivista sejtek), továbbá mobilizált társadalmi tömegek implicit összefogása egy adott politikai célkitűzés érvényesítésére, nos, e nyomásgyakorlás rendszeresedése akarva-akaratlanul egy új, kiszámíthatatlan és kaotikus világrendet teremthet, függetlenül attól, hogy az egypólusú vagy többpólusú lesz jellegében.

Felhasznált irodalom

- Abilov, Shamkhal (2009): The Azerbaijan–Israel Relations: A Non-diplomatic but Strategic Partnership. *International Strategic Research Organisation* (USAK), Vol. 4., No. 8., pp. 138–156.
- Adelman, Jonathan (2002): The Phalcon sale to China: The Lessons for Israel. Jerusalem Center for Public Affairs (JCPA), *Jerusalem Letter Viewpoints*, No. 473.
- Aras, Bülent – Ozbay, Fatih (2006): Dances with Wolves: Russia, Iran and the Nuclear Issue. *Middle East Policy*, Vol. 13., No. 4., Winter. pp. 132–147.

- Aras, Bülent – Ozbay, Fatih (2008): The Limits of the Russian–Iranian Strategic Alliance: Its History and Geopolitics, and the Nuclear Issue. *The Korean Journal of Defense Analysis*, Vol. 20., No. 1., pp. 45–60.
- Asbarez (2010): Israeli Military Offsets Turkey's Loss with Greece, Romania. Asbarez, 2010. szeptember 29.
- Baker, Alan (2012): Sinai, the New Egypt, and the Egypt–Israel Peace Treaty. *Jerusalem Center for Public Affairs* (JCPA), Vol. 12., No. 19.
- Baker, Alan – Shay, Adam (2012): Manipulation and Deception: The Anti-Israel “BDS” Campaign (Boycott, Divestment, and Sanctions). *Jerusalem Center for Public Affairs* (JCPA), Vol. 12., No. 2.
- Ben-Ari, Harel (2011): The Gaza Flotilla and the New World Disorder. *Azure*, Winter, pp. 28–41.
- Berton, Peter (2010): The Evolution of Sino–Israeli Relations. *Israel Journal of Foreign Affairs*, Vol. 4., No. 3., pp. 69–80.
- Bialer, Uri (2007): Fuel Bridge across the Middle East: Israel, Iran, and the Eilat–Ashkelon Oil Pipeline. *Israel Studies*, Vol. 12., No. 3., Fall, pp. 29–67.
- Brom, Shlomo (2012): Regional Implications of the Arab Spring. In: Guzansky, Yoel – Heller, Mark (eds.): One Year of the Arab Spring: Global and Regional Implications. Institute for National Security Studies (INSS), *Memorandum*, No. 113., Tel-Aviv: Tel-Aviv University, pp. 39–43.
- Byman, Daniel (2011): Israel's Pessimistic View of the Arab Spring. *The Washington Quarterly*, 2011 Summer. pp. 123–136.
- Cohen, Ariel (2012): How the U.S. should Respond to Russia's Unhelpful Role in the Middle East. The Heritage Foundation Backgrounder, 2012. március 8.
- Cohen, Ariel – DeCorla-Souza, Kevin (2011): Eurasian Energy and Israel's Choices. *Mideast Security and Policy Studies*, No. 88., The Begin–Sadat Center for Strategic Studies, Ramat Gan: Bar-Ilan University.
- Diker, Dan (2011): Palestinian Unilateralism and Israel's Rights in Arab–Israeli Diplomacy. In: Baker, Alan (ed.): Israel's Rights as a Nation-state in International Diplomacy. Jerusalem: Jerusalem Center for Public Affairs (JCPA), pp. 115–129.
- Eilam, Ehud (2012): Brothers in Arms: Would Hizballah and Hamas Join Iran in a War against Israel? Perspectives Papers on Current Affairs. Perspectives 185. The Begin–Sadat Center for Strategic Studies. Bar-Ilan University. 2012. október 23.
- Eshel, Amir (2012): Israel's Strategic Reality. *Jerusalem Center for Public Affairs* (JCPA). Vol. 12., No. 14.
- Evron, Yoram (2007a): Sino–Israel Relations: Opportunities and Challenges. Institute for National Security Studies (INSS), *Strategic Assessment*, Vol. 10., No. 2., pp. 61–70.
- Evron, Yoram (2007b): China's Anti-terrorism Policy. Institute for National Security Studies (INSS), *Strategic Assessment*, Vol. 10., No. 3.

- Evron, Yoram (2011): The Chinese Chief of Staff Visits Israel: Renewing Military Relations? Institute for National Security Studies (INSS), *Insight*, No. 275.
- Feiler, Gil (2012): India's Economic Relations with Israel and the Arabs. *Mideast Security and Policy Studies*, No. 96. The Begin–Sadat Center for Strategic Studies. Ramat Gan: Bar-Ilan University.
- Fihel, Jonathan (2010): The Jihadist “Istanbul Declaration” and the Gaza Flotilla. Tel-Aviv: The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center.
- Frankel, Rafel (2012): Keeping Hamas and Hezbollah out of a War with Iran. *The Washington Quarterly*, Fall, pp. 53–65.
- Freedman, Robert (2006): Russia, Iran and the Nuclear Question: The Putin Record. Carlisle, PA.: Strategic Studies Institute, U.S. Army War.
- Freedom House (2012): Freedom in the World. Washington: Freedom House
- Frenkel, Sheera (2012): What's the Israel–Azerbaijan Connection? The Christian Science Monitor, 2012. április 26.
- Gerberg, Itzhak (2010): India–Israel Relations: Strategic Interests, Politics and Diplomatic Pragmatism. Haifa: Israel National Defense College with the Partnership of the Reuven Chaikin Chair in Geostrategy University of Haifa.
- Ghosh, Palash (2012): As Israel and Cyprus Ally over Energy, the Rest of the Region Feels the Aftershock. International Business Times, 2012. június 2.
- Gilad, Amos (2012): Updating Israel's Security Policy. *Jerusalem Center for Public Affairs* (JCPA), Vol. 12., No. 11.
- Gilson, George (2012): Peres Pushes Greece–Israel Ties. Athens News, 2012. augusztus 13.
- Gismatullin, Eduard (2012): Israel–Cyprus Deal on Gas as Lebanon won't Negotiate. Bloomberg, 2012. április 19.
- Gitelman, Zvi – Ro'i, Yaacov (2007): Revolution, Repression, and Revival: The Soviet Jewish Experience. Lanham, Maryland: Rowman and Littlefield.
- Golan, Moshe (2012): Turkish Media: Israel to Station Troops in Cyprus. Globes Israel, 2012. május 12.
- Gold, Dore – Morrison, Diane (2012): Averting Palestinian Unilateralism: The International Criminal Court and the Recognition of the Palestinian Authority as a Palestinian State. Jerusalem: Jerusalem Center for Public Affairs (JCPA).
- Greenwood, Phoebe (2012): Israel and Azerbaijan: Unlikely Allies? The Guardian, 2012. március 29.
- Guzansky, Yoel (2012): The Gulf Monarchies: Is Spring far Behind? In: Guzansky, Yoel – Heller, Mark (eds.): One Year of the Arab Spring: Global and Regional Implications. Institute for National Security Studies (INSS), *Memorandum*, No. 113., Tel-Aviv: Tel-Aviv University, pp. 47–49.
- Guzansky, Yoel – Heller, Mark (eds.) (2012): One Year of the Arab Spring: Global and Regional Implications. Institute for National Security Studies (INSS), *Memorandum*, No. 113., Tel-Aviv: Tel-Aviv University.

- Halevi, Jonathan (2012): The Role of Hamas in the Formation of Global Jihadi Networks in Sinai. *Jerusalem Center for Public Affairs* (JCPA), Vol. 12., No. 18.
- Henderson, Simon (2012): Putin's Trip to Israel Could Challenge Washington. The Washington Institute for Near East Policy, Policy Alert, 2012. június 22.
- ICG (2012): Light at the End of their Tunnels? Hamas and the Arab Uprisings. International Crisis Group (ICG), Middle East Report, No. 129.
- Inbar, Efraim (2004): The Indian–Israeli Entente. *Orbis*, Winter, pp. 89–104.
- Inbar, Efraim (2011): The Deterioration in Israeli–Turkish Relations and its International Ramifications. *Mideast Security and Policy Studies*, No. 89., The Begin–Sadat Center for Strategic Studies, Ramat Gan: Bar-Ilan University.
- Inbar, Efraim (2012): The 2011 Arab Uprisings and Israel's National Security. *Mideast Security and Policy Studies*, No. 95., The Begin–Sadat Center for Strategic Studies. Ramat Gan: Bar-Ilan University.
- Inbar, Efraim – Ningthoujam, Alvite Singh (2011): Indo–Israeli Defense Cooperation in the Twenty-first Century. *The Middle East Review of International Affairs (MERIA) Journal*, Vol. 15., No. 4.
- Inbar, Efraim – Ningthoujam, Alvite Singh (2012): Indo–Israeli Defense Cooperation in the Twenty-first Century. *Mideast Security and Policy Studies*, No. 93., The Begin–Sadat Center for Strategic Studies. Ramat Gan: Bar-Ilan University.
- Inbari, Pinchas (2011): Hard Choices for Hamas with the Rise of the Muslim Brotherhood. *Jerusalem Center for Public Affairs* (JCPA), Vol. 11., No. 21.
- Israeli MFA Statement (2012): Israeli–Bulgarian Intergovernmental Consultations. Joint Statement. Jerusalem, 2012. szeptember 11.
- Israeli Ministry of Finance (2012): Israel and China Executed an Agreement in a Volume of more than NIS 1 billion for the Export of Israeli Water Technologies to China. 2012. március 1.
- Jones, Clive (1996): Soviet Jewish Aliyah, 1989–92: Impact and Implications for Israel and the Middle East. London: Taylor & Francis.
- Kanter, James (2012): Race for Gas by Cypriot Rivals Adds to Tensions. *New York Times*, 2012. augusztus 30.
- Kapila, Suhash (2003): Israel–India Strategic Cooperation and Prime Minister Sharon's Visit: The Added Dimensions. *South Asia Analysis Group (SAAG) Paper*, No. 777.
- Kasapoglu, Can (2012): The Cold War between Turkey and Iran. Perspectives Papers on Current Affairs. Perspectives 172. The Begin–Sadat Center for Strategic Studies. Bar-Ilan University. 2012. június 11.
- Katz, Mark (2005): Putin's Pro-Israel Policy. *Middle East Quarterly*, Winter, pp. 51–59.
- Katz, Mark (2007): Russia and Qatar. *The Middle East Review of International Affairs (MERIA) Journal*, Vol. 11., No. 4.
- Katz, Mark (2010): Russia's Greater Middle East Policy: Securing Economic Interests, Courting Islam. *Russia NIS Center Vision*, No. 49.

- Keinon, Herb (2011): Israel, Romania to Hold Joint Cabinet Meeting. *Jerusalem Post*, 2011. november 24.
- Klinghoffer, Arthur – Apter, Judit (1985): Israel and the Soviet Union: Alienation or Reconciliation. New York: Westview Press.
- Kozhanov, Nikolay (2012): Russia's Relations with Iran: Dialogue without Commitments. The Washington Institute for Near East Policy, Policy Focus 120.
- Kreutz, Andrei (2010): Syira: Russia's Best Asset in the Middle East. *Russia NIS Center Vision*, No. 55.
- Kumar, Dinesh (2001): India and Israel: Dawn of a New Era. *Bulletin of the Jerusalem Institute for Western Defence*, Vol. 14., No. 5., pp. 1–22.
- Kumaraswamy, P. R. (1998): India and Israel: Evolving Strategic Partnership. *Mideast Security and Policy Studies*, No. 40., The Begin–Sadat Center for Strategic Studies. Ramat Gan: Bar-Ilan University.
- Kumaraswamy, P. R. (2006): At what Cost Israel–China ties? *Middle East Quarterly*, Spring, pp. 37–44.
- Kumaraswamy, P. R. (2012): Israel–China Arms Trade: Unfreezing Times. Middle East Institute Jawaharlal Nehru University, 2012. július 16.
- Leigh, Michael (2012): Cyprus, Greece and Israel: A New Alliance?. *Public Service Europe*, 2012. május 1.
- Levanon, Itzhak (2012): The First Year of the Egyptian Revolution: Assessment and Predictions. *Jerusalem Center for Public Affairs* (JCPA), Vol. 12., No. 7.
- Lindenstrauss, Gallia (2012): Turkey and the Arab Awakening: The Glass Half Full, the Glass Half Empty. In: Guzansky, Yoel – Heller, Mark (eds.): One Year of the Arab Spring: Global and Regional Implications. Institute for National Security Studies (INSS), *Memorandum*, No. 113., Tel-Aviv: Tel-Aviv University, pp. 57–61.
- Magen, Amichai (2012b): On Political Order and the "Arab Spring". *Israel Journal of Foreign Affairs*, Vol. 6., No. 1., pp. 9–20.
- Magen, Zvi (2011a): The Arab Spring and Russian Policy in the Middle East. Institute for National Security Studies (INSS), *Insight*, No. 282..
- Magen, Zvi (2011b): Russia in the New Middle East. Institute for National Security Studies (INSS), *Insight*, No. 252.
- Magen, Zvi (2011c): Russian Backing for Iran and Syria: For What and for How Long. Institute for National Security Studies (INSS), *Insight*, No. 296.
- Magen, Zvi (2012a): Russia Faces the Results of the Arab Spring. In: Guzansky, Yoel – Heller, Mark (eds.): One Year of the Arab Spring: Global and Regional Implications. Institute for National Security Studies (INSS), *Memorandum*, No. 113., Tel-Aviv: Tel-Aviv University, pp. 29–33.
- Magen, Zvi et al. (2010): Russian Arms Exports to the Middle East: A Means or an End? Institute for National Security Studies (INSS), *Strategic Assessment*, Vol. 13., No. 2.

- Malashenko, Alexei (2007): The Islam Factor in Russia's Foreign Policy. *Russia in Global Affairs*, Vol. 5., No. 3., pp. 157–170.
- Merley, Steven (2011): Turkey, the Global Muslim Brotherhood, and the Gaza Flotilla. Jerusalem: Jerusalem Center for Public Affairs (JCPA).
- Naaz, Farah (1999): Indo–Israel Military Cooperation. New Delhi: The Institute for Defence Studies and Analyses.
- Naaz, Farah (2000): Indo–Israel Cooperation: Agriculture, Trade and Culture. New Delhi: The Institute for Defence Studies and Analyses.
- Pant, Harsh (2004): India–Israel Partnership: Convergence and Constraints. *The Middle East Review of International Affairs (MERIA) Journal*, Vol. 8., No. 4.
- Parker, John (2012): Russia and the Iranian Nuclear Program: Replay or Breakthrough? Center for Strategic Research Institute for National Strategic Studies National Defense University, Strategic Perspectives 9.
- Pecquet, Julian (2012): Bitter Rivals Israel, Turkey and Greece Duke it out in Congress. The Hill, 2012. augusztus 7.
- Puder, Joseph (2011): Greece and Israel: Reluctant Allies. *Front Page Magazine*, 2011. december 12.
- Puder, Joseph (2012): The Growing Chinese–Israeli Relationship. *Front Page Magazine*, 2012. szeptember 5.
- Ravid, Barak (2012): Israel, Greece Conduct Joint Naval Drill Amid Ongoing Tension with Turkey. *Haaretz*, 2012. április 1.
- Remennick, Larissa (2012): Russian Jews on Three Continents: Identity, Integration, and Conflict. New Brunswick: Transaction Publishers (First paperback printing).
- Segall, Michael (2011): Iran Sees New Opportunity for Regional Domination Despite Turkish Competition. *Jerusalem Center for Public Affairs (JCPA)*. Vol. 11., No. 15.
- Segall, Michael, (2012a): Iran Ramps up its Genocidal Rhetoric. *Jerusalem Center for Public Affairs (JCPA)*. Vol. 12., No. 20.
- Segall, Michael (2012b): Iran: The Syrian Highway in the Fight Against Israel is Still Open. *Jerusalem Center for Public Affairs (JCPA)*. Vol. 12., No. 1.
- Segall, Michael (2012c): Iran Targets Yemen. *Jerusalem Center for Public Affairs (JCPA)*. Vol. 12. No. 19.
- Segall, Michael (2012d): Ahmadinejad in Abu Musa: Iran's Lengthening Shadow in the Gulf. *Jerusalem Center for Public Affairs (JCPA)*. Vol. 12., No. 12.
- Shai, Aron (2009): Sino–Israeli Relations: Current Reality and Future Prospects. Institute for National Security Studies (INSS), *Memorandum*, No. 100., Tel-Aviv: Tel-Aviv University.
- Shichor, Itzhak (2000): Mountains out of Molehills: Arms Transfers in Sino–Middle Eastern Relations. *The Middle East Review of International Affairs (MERIA) Journal*, Vol. 4., No. 3.
- Shichor, Itzhak (2006): China's Upsurge: Implications for the Middle East. *Israel Affairs*, Vol. 12., No. 4., pp. 665–683.

- Shichor, Itzhak (2007): Reconciliation: Israel's Prime Minister in Beijing. *The Jamestown Foundation's China Brief*, Vol. 7., No. 2.
- Sofia Globe (2012): Bulgarian and Israeli Governments to Hold Joint Meeting in Jerusalem. *Sofia Globe*, 2012. szeptember 25.
- Stopdan, P. (ed.) (2010): India–Russia Strategic Partnership: Common Perspectives. New Delhi: Institute for Defence Studies and Analyses.
- Syngros, Aristomenis (2012): Greece, Israel: Small Countries that can have a Big Impact. *Jerusalem Post*, 2012. szeptember 12.
- Teibel, Amy (2012): Israel Inks \$1.6 billion Arms deal with Azerbaijan. *NBC News*, 2012. február 26.
- Toameh, Khaled Abu (2012): Mashaal Admits Hamas Made Mistakes in Government. *Jerusalem Post*, 2012. október 10.
- Tobin, Jonathan (2012a): Why Did the Administration Leak the Israel–Azerbaijan Story? *Commentary Magazine*, 2012. március 4.
- Tobin, Jonathan (2012b): Putin to Visit Israel. Not Obama. *Commentary Magazine*, 2012. június 12.
- Weizman, Stephen (2012): Israel's Economy and the Arab Spring: Isolation Serves as a Buffer. *GMF Mediterranean Policy Program – Series on the Region and the Economic Crisis*. 2012. május
- Williams, Dan (2012): Israel PM Accuses Hezbollah of Cyprus Attack Plot. *Reuters*, 2012. július 15.
- Witte, Carice (2012): A Quiet Transformation in China's Approach to Israel. *Jerusalem Center for Public Affairs (JCPA)*, Vol. 12., No. 6.
- Zambelis, Chris (2009): China's Palestine Policy. *The Jamestown Foundation's China Brief*, Vol. 9., No. 5.